

ønsket om »ikke at tynde fremstillingen«. Hertil er at sige, at samles noterne bag i bogen, så tynger de ikke. Læsere, der ikke er interesseret i dette noteapparat, kan jo springe det over. Men udelades noterne, savnes de smerteligt af de læsere, der gerne vil trænge dybere ind i bogens problemer.

Viggo Sjøqvist

Kim Salomon: *Konflikt i grænseland. Sociale og nationale modsætninger i Sønderjylland 1920-33*. (Gyldendal, 1980). 234 s.

I en årrække er der ved universitetet i Lund blevet forsket i mindretals- og grænseproblemer i europæisk og global sammenhæng. Af særlig interesse for det slesvigske område har været Sven Tägils undersøgelse *Deutschland und die deutsche Minderheit in Nord-schleswig* (1970), der skildrede mindretallets forbindelser med de rigstyske organisationer i den nazistiske tid frem til 1939. Kim Salomons bog, der er blevet forsvaret som disputats i Lund, er også blevet til i sammenhæng med det svenske grænseskningsprojekt, men er ikke nogen pendant til Tägils arbejde, selv om den også behandler mindretallets forhold til Tyskland. Som det fremgår af undertitlen, har den primært et andet og mere omfattende sigte, som forfatteren prøver at forklare i indledningen.

Den centrale problemstilling skal være: »Hvorfor eksisterede der en grænsekonflikt i Nordslesvig efter 1920, og hvorfor ændrede denne konflikt intensitet på visse tidspunkter?« Det skal også undersøges, hvorfor aktørerne handlede, som de gjorde. Endelig vil forfatteren beskæftige sig med, om den nationale konflikt var økonomisk og socialt betinget, samt i almindelighed bidrage med ny viden.

Hans afsluttende konklusion siger imidlertid ikke noget nyt. Modsætningen dansk/tysk var efter 1920 ikke socialt betinget i Nordslesvig, således som man til dels kan sige, den var før 1864. Det var allerede i fremmedherredømmets tid blevet en konflikt, hvori »borgerskabet« på begge sider var førende. De former, som konflikten ytrede sig under, var imidlertid i høj grad bestemt af de økonomiske forhold i 1920'erne, særlig af krisen i landbruget.

Stoffet er organiseret i seks emneafgrænsede hovedkapitler, hvor der lægges en række tværsnit gennem perioden 1920-30; trods titlen beskæftiger bogen sig nemlig næsten ikke med tiden 1930-33. Kapitlerne handler om indstillingen til grænsen, politisk organisering, kulturel virksomhed, landbrugspolitik og jordkamp, handels- og industripolitisk udvikling samt om de politiske protestbevægelser. Hensigten er at føre den politiske udvikling frem til 1933; men det sker kun for »bevægelsernes« vedkommende, hvilket for de seneste år vil sige kun LS-bevægelsen. De politiske partiers og mindretallets reaktioner på den fremvoksende nazisme syd for grænsen behandles således ikke, selv om dette fænomen også kom til at præge grænsekonflikten, og kapitlet om den politiske organisering i almindelighed fører nærmest ikke ud over 1925. Bogen indeholder en del nye enkeltoplysninger, idet forfatteren har nydt godt af en omfattende kildeadgang. Men den emnemæssige opdeling i fremstillingen betyder, at den indre sammenhæng ofte går tabt.

Parternes reaktioner på ét område vil sikkert ofte kunne ses som en konsekvens af erfaringerne på et andet. Således kan parternes politik f.eks. i skolespørgsmål og i jordkampen næppe forstås, når de behandles isoleret fra den politiske udvikling. Et eksem-

pel skal anføres på ulemperne ved den ennemæssige opdeling. I 1926 skærpedes nationalitetskampen ved oprettelsen af den tyske Kreditanstalt Vogelgesang. Dette og følgerne heraf på jordkampsområdet omtales i et særskilt kapitel; men denne skærpelse ledsages også af en intensivering af den politiske konflikt. Ved folketingsvalget 1926 kan iagttages en stigende aggressivitet i mindretallets agitation, der nu begyndte at konkurrere med »bevægelsesernes« voldsomme kritik af danske samfundsforhold og dermed indvarslede den linje, der også blev fulgt i 1930'erne. Også grænservisionskravet skærpedes i valgkampen. Hævdelsen af den nationale selvbestemmelsesrets princip blev i valgprogrammet forladt til fordel for et krav om, at hele Nordslesvig skulle tilbage til Tyskland, og mindretalslederen pastor Schmidt agiterede selv for, at hele Danmark økonomisk og politisk burde tilsluttes Tyskland. Men intetsteds hos Salomon behandles disse ting i sammenhæng. I kapitlet om indstillingen til grænsen har han fra 1926 kun hæftet sig ved, at Kongeåparolen tidligere på året af taktiske grunde ikke udtrykkeligt blev formuleret i den tyske vælgerforenings vedtægter (s.34-35), og den faktiske skærpelse i agitationen 1926 bliver ikke omtalt. Planen om Danmarks tilslutning til Tyskland omtales først s. 125-26 i afsnittet om mindretallets handelsforbindelser med Tyskland 1927. At tanken allerede var fremme 1926 omtales først s. 144. I et så centralt spørgsmål er det således nærmest overladt læseren selv at etablere overblikket.

Et endnu utrykt speciale af Henning Gaardsvig: Det tyske mindretals grænsepolitik og organisatoriske opbygning 1920-26 (Århus 1977) giver større klarhed og sammenhæng i mindretallets bestræbelser f.eks. 1926 og i dets ideologiske udvikling i almindelighed, hvil-

ket er nødvendigt for at forstå også reaktionerne på dansk side.

Bemærkelsesværdig ved bogens hovedafsnit er den måde, hvorpå forfatteren synes at vælge side i datidens nationale kamp, selv om han i indledningen meget prisværdigt har hævdet at ville »analysere udviklingen ... ud fra et nationalt neutralt ståsted«. Forfatterens manglende neutralitet fremgår i høj grad af den måde, stoffet arrangeres og sammenstilles på, af sproglige vendinger o.lign., altså mere eller mindre indirekte, men undertiden også i enkeltfortolkninger. Muligvis som en opposition mod den megen litteratur med et åbent dansk udgangspunkt falder Salomon i den anden grøft og lægger sig tæt op ad visse af mindretallets egne apologetiske fortolkninger af udviklingen, der ikke almindeligvis er anerkendt som specielt neutrale.

Salomon starter allerede i indledningen denne linje med at betvivle genforeningens berettigelse: »Måske ville det være muligt at gennemføre en historisk undersøgelse af, hvor længe landsdelen har været dansk respektive tysk. Måske ville det også på baggrund af en sådan undersøgelse være muligt at fælde en dom, dvs. afgøre, hvorvidt Nordslesvig i 1920 burde være tilfaldet Danmark eller forblevet tysk«. Det er dunkelt, hvad det er, forfatteren ønsker undersøgt. Talrige undersøgelser har bekræftet, at flertallet i Nordslesvig altid har været dansk, og selv hvis det ikke havde været sådan, bør vel sindelaget på det givne tidspunkt for afstemningen være det afgørende efter vor tids opfattelse. Det tyske mindretals grænseagitation i 1920'erne spillede på to strenge, dels at nogle kommuner med tysk flertal i 1920 var kommet med til Danmark (begrænset grænserrevision), dels at hele Slesvig-Holsten burde være forblevet udelt (Kongeåparolen). Er det dette sidste synspunkt,

forfatteren ønsker taget op til seriøs overvejelse?

Den danske politik i landsdelen efter 1920 sættes derefter under kraftig beskyldning. Den karakteriseres tre gange så ofte som den tyske som national eller nationalistisk, uden at forfatteren definerer hvad han egentlig lægger i disse begreber. National motivation er den grundlæggende forklaring, han falder tilbage på i sine forsøg på at forklare de danske bestræbelser. Indirekte kommer han således til at placere skylden for udviklingen i grænsekonflikten ret ensidigt på den danske side, selv om det ikke er hans hensigt at afgøre noget spørgsmål om »skyld«. Undertiden er det også indtrykket, at Salomon presser sine kilder til at sige mere, end der er dækning for. F.eks. fastslår han s. 82, at H.P. Hanssen ønskede »at opsuge det tyske mindretal«; men hans belæg – et brev fra H.P. Hanssen til Martin Hammerich 4. 12.1922 – taler kun om nødvendigheden af at holde det tyske arbejde under nøje observation og kontrol og at støtte det danske arbejde. Opsugningen er Salomons egen skærpelse og et slagord fra den tyske propaganda.

At de danske ledere ville fremme genforeningsprocessen ved at støtte og værne danskheden, der repræsenterede flertallet i landsdelen, burde ikke kunne overraske og forarge en historiker. Alligevel er det vist stadig en ubestridt kendsgerning, at de danske mindretalsordninger efter 1920 var de mest liberale i en tid, hvor begrebet mindretalsbeskyttelse også internationalt var noget nyt. Dette nævnes ingen steder, og der savnes fuldstændig en sammenligning med forholdene i andre grænseområder. Geografisk er fremstillingen så afgrænset, at forholdene for det danske mindretal syd for grænsen så godt som ikke omtales, selv om der i perioden var et vist samspil mel-

lem de to regeringer om mindretalsforholdene. Det danske mindretals vanskeligheder med de tyske myndigheder bidrog ikke til at skabe større velvilje i Danmark over for det tyske mindretal, og det er således et forhold, der også skal med, når man vil prøve at forstå den danske holdning til mindretallets stadig accellererende krav om særordninger m.v.

Når Salomon ikke kommer ind på disse spørgsmål, der kunne få de nord-slesvigske mindretalsordninger til at fremtræde i et mere velvilligt perspektiv, må man uvilkaarligt få det indtryk, at det ikke passer i det negative billede, han i objektivitetens navn tegner af de danske bestræbelser. Forståelse og velvilje præger skildringen af mindretallets bestræbelser, det modsatte, når det gælder de danske.

Balancen i fremstillingen kan således forekomme tvivlsom, og det må føres tilbage til, at Salomon ikke er trængt dybt ned i spørgsmålet om, hvorfor aktørerne handlede, som de gjorde. De historiske erfaringer fra tiden før 1920, der var en stadigt virkende faktor i 1920'erne, kunne let være fremstillet mere kyndigt og udførligt. Det samme gælder den ideologiske udvikling efter 1920. Hvorledes udviklede parternes syn sig på hinanden, og hvilke nye begivenheder påvirkede dette syn? Hvad var årsag, og hvad var virkning? Hvilket samfundsyn stod de for?

Sikkert kan man i mange forhold se kritisk på begge parter og ikke kun på den ene. Men det sidste ord eller noget, der blot ligner det, er næppe sagt med denne bog. Det er ærgerligt, at Salomon ikke har fået mere ud af det store kildemateriale, han uforfærdet har pløjet igennem, og så lidt går i direkte diskussion med de historiske fremstillinger, han føler sig i opposition til. At hans bog vækker diskussion

er ikke noget negativt og vil sikre den et langt eftermæle. For at komme videre må man imidlertid nok arbejde mere med detailstudier emnemæssigt og lokalt, således at baggrunden for de overordnede beslutninger og tanker kan træde frem og give dem perspektiv. For det generelle overblik vedkommende må man sige, at Troels Finks lille bog fra 1955 om Sønderjylland siden genforeningen fortsat hævder sig som standardværket, bl.a. takket være en syntese, der giver et klart overblik over indbyrdes sammenhænge.

Dorrit Andersen

G. Japsen: *Pastor Jacobsen fra Skærbæk og hans foretagender. Bidrag til det tyske mindretals historie efter 1864.* (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland. nr. 52, 1980). 214 s., ill.

En af den sønderjyske historieforskningens betydeligste mænd er den nyligt afdøde Gottlieb Japsen. I de senere år koncentrerede han sig om det tyske mindretals historie især i perioden 1864-1920, et emne, der har været næsten ubehandlet både fra dansk og fra tysk side. Desværre nåede Japsen ikke at fuldføre projektet; men heldigvis blev bogen om pastor Jacobsen i Skærbæk færdig.

Pastor Jacobsen var i årene 1895-1903 den nordslesvigske tyskheds fører. Han var selv nordslesviger og opvokset i en dansk præstegård. I hans studietid i Kiel vakte hans begejstring for tidens storgermanske lærdomme; men hans virksomhed i Kiel var ikke kendt i Skærbæk, da han 1884 blev valgt til præst i dette overvejende dansksindede sogn. Jacobsens lidet præstelige opførsel og vandel bragte ham hurtigt i konflikt med sognebør-

nene. Hertil kom hans politiske aktivitet til fordel for tyskheden og hans iværksættelse af storstilede økonomiske foretagender med germaniseringsformål for øje. Økonomien var uholdbar; men regeringen holdt længe hånden over den i alle henseender tvivlsomme Jacobsen, støttede ham og brugte ham som mellemand i en økonomisk transaktion, der dårligt tålte dagens lys. Til sidst prisgav hans beskyttere ham, da situationen var blevet helt uholdbar. Først afskedigedes han som præst – de kirkelige myndigheder havde meget længe været betænkelige ved hans embedsførsel – og et økonomisk sammenbrud for hans ambitiøse foretagender kunne ikke forhindres.

Det er en meget spændende bog, Japsen har skrevet på grundlag af et omfattende, ikke hidtil brugt kildemateriale. Han tegner et fængslende og nuanceret billede af Jacobsens komplicerede personlighed og hans udvikling til stadig mere aggressiv altysker, indtil han efter sammenbruddet delvis fortrød sin virksomhed. De jacobseniske foretagenders udvikling og økonomi er for første gang klarlagt, så godt det kan lade sig gøre; men ikke mindst får bogen kvalitet som et bidrag til tyskhedens historie i Nordslesvig. For første gang er de forskellige holdninger i den tyske lejr undersøgt, således også spillet mellem embedsmændene, de kirkelige myndigheder, Den tyske Forening og regeringen. Der kastes et grelt lys over den grove fortyskningspolitik, som det stadig mere højredrejede og nationalistiske Tysklands embedsmænd førte an i. Japsens bog er således langt mere end en biografi. Forhåbentlig vil denne perspektivrige og vel-skrevne fremstilling inspirere andre historikere til at arbejde videre med disse spørgsmål, f.eks. med Den tyske Forenings historie, som Japsen ikke nåede at afslutte.